

קווי מתאר מדיניים וצבאיים לעימות עתידי עם חזבאללה

גדעון סער, רון טירה

המאמר מנתח קווי מתאר מדיניים וצבאיים לעימות עתידי בין ישראל וחזבאללה ומתאר מתח בין שתי שכבות ניתוח: נתוני היסוד המדיניים והצבאיים וההקשר הייחודי שעלול לחולל את ההסלמה. נתוני היסוד מגלים כי ההישגים האסטרטגיים הריאליים ששני הצדדים עשויים להשיג בעימות הם מצומצמים, וכי בעימות נרחב ישלמו שני הצדדים מחיר כבד. אלו שיקולים משמעותיים המונעים פריצה של עימות, ואם יפרוץ, הם דוחפים למתאר עימות מוגבל. ואולם, בהקשר הנוכחי מתפתחים איומים חריגים: ייצור טילים מדויקים בלבנון והצבה עתידית של אמצעי לחימה איכותיים איראניים בסוריה. בהקשר הייחודי של מניעת איומים אלה, על ישראל לקבוע קווים אדומים ולעמוד מאחוריהם, שכן הימנעות מהסתכנות בעימות בהווה עלולה לגבות מישראל מחיר בלתי נסבל בעתיד. מתארו של עימות בהווה עשוי לכלול את הזירה הסורית ולהביא בחשבון את רוסיה.

הקדמה

מאמר זה יעסוק, בין היתר, בנקודות הבאות:

הראשונה – המשקל הרב שיש להעניק להקשר הייחודי שמתוכו יפרוץ העימות, בניגוד להישענות על תובנות "גנריות" ועל הפעלה "אוטומטית" של תוכניות מגירה; השנייה – השאלה אם להציב מטרות עימות בעלות אופי מדיני ו"פוזיטיבי" (כלומר, ניסיון לעצב את המציאות המדינית באמצעות עימות צבאי) או, משיקולי

גדעון סער, לשעבר שר וחבר הקבינט המדיני-ביטחוני ועמית בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי.

רון טירה, איש עסקים, מחבר המזכר המאבק על טבע המלחמה, משרת במילואים במחלקת תכנון המערכה של חיל האוויר.

ריאליזם ומגבלות הכוח, להסתפק במטרות בעלות אופי צבאי ו"נגטיבי" (כמו למשל הגבלת ההתעצמות וההיערכות של חזבאללה);

השלישית – שלושה רכיבים חדשים המעצבים במידה רבה את הזירה הנוכחית: התעצמות חזבאללה בנשק מדויק, העמקת הנוכחות הצבאית של איראן וחזבאללה בסוריה וטשטוש הגבולות בין לבנון, סוריה ואיראן, וכניסת רוסיה לסוריה;

הרביעית – הזירה הנוכחית מאופיינת בעליית מדרגה באתגור של איראן וחזבאללה את ישראל, בין היתר, באמצעות תהליך ההתעצמות הצבאית של איראן על אדמת סוריה והקמת תשתיות ייצור נשק מדויק על אדמת לבנון. ניתן לפרש את התמונה כמאמץ של איראן וחזבאללה להגיע לאיזון אסטרטגי מול ישראל בהקשרים מסוימים, ואולי אף להגיע ליכולת מהלומה שתפגע באופן משמעותי במערכות קריטיות (צבאיות ואזרחיות) בישראל. תהליכים אלה מעלים את הסבירות לכניסה למעגל הסלמה, שבסופו עלולה לפרוץ מלחמה. ישראל פגיעה במידה ניכרת לנשק מדויק משום היותה, מחד גיסא, מדינה מערבית מתקדמת, ומאידך גיסא, קטנה ובעלת תשתיות ריכוזיות ודלות יתירות. מהנקודות האמורות עולה כי ישראל צריכה להציב קווים אדומים, וביניהם התעצמות חזבאללה בנשק מדויק ובמיוחד ייצור של טילים מדויקים על אדמת לבנון, וכן פריסה עתידית בסוריה של מערכות נשק איראניות איכותיות (כמו טילי קרקע-אוויר מתקדמים, טילי חוף-ים/חוף וטילי קרקע-קרקע מדויקים), ולהיות נכונה להתקדם בהדרגה בתהליך ההסלמה – ככל שיידרש – על מנת למנוע התעצמות זו;

החמישית – בתפיסת הלחימה ובבניין הכוח הנוכחיים של ישראל וחזבאללה קיימת זיקה חזקה בין עומק הפגיעה בחזבאללה לבין המחיר שתשלם ישראל בגין אותה פגיעה. למעשה, מתקיימת מעין משוואה סימטרית בין עומק הפגיעה בשני הצדדים במקרה של עימות. יחס זה מהווה שיקול להעדפת עימות "מוגבל" (השגת יעדים מוגבלים בעלויות מוגבלות) על פני עימות מלא, אך הוא גם מחייב את צה"ל לפתח יכולות שיאפשרו להחליש את הזיקה בין עומק הפגיעה בחזבאללה לבין המחיר שתשלם ישראל בגין פגיעה זו בתחומים כמו תפיסה מבצעית, בניין הכוח והמודיעין.

בין הניתוח התשתיתי להקשר הייחודי (הלא ידוע) של העימות האפשרי

כל עימות צבאי ניתן לניתוח בשתי שכבות: הראשונה, השכבה ה"תשתיתית" – נתוני היסוד של המערכת הרלוונטית, שקצב ההשתנות שלהם איטי. השנייה, ההקשר הייחודי שבו יפרוץ העימות (כמו מי פתח בעימות, מה הוא מנסה להשיג ובאילו נסיבות), כשההקשרים דינמיים ומשתנים. ההקשר שבו יפרוץ העימות הבא עם חזבאללה אינו ידוע כיום, ולכן הניתוח מוגבל מעצם טבעו. עם זאת, ניתן לדון

כיום הן בנתוני היסוד, הן בקשת הקשרים אפשרית (אך חלקית) לעימות עתידי והן במקומו של בירור ההקשר הייחודי בעת שיפרוץ העימות. ניתן כמובן לטעון שעד להתבהרות ההקשר אין טעם בניתוח "גנרי" של השכבה התשתיתית אך הוא חשוב, שכן מושגת באמצעותו למידה ונוצרים ידע ושפה משותפים, הן בין הדרגים הצבאיים והן בין הדרג המדיני והצבאי. בפרפרזה על דברי אייזנהאואר, תוכנית המבוססת רק על השכבה התשתיתית לא תספיק, אך תהליך התכנון מספק הבנה משותפת רבת ערך.

השונויות בין המבצעים 'עמוד ענן' ו'צוק איתן' מדגימה את חשיבות זיהוי ההקשר של כל אחד משני העימותים – שנערכו נגד אותו אויב, באותה זירה ובהפרש של פחות משנתיים. ניתן לציין, לדוגמה, את העובדה שבעת 'עמוד ענן' הונהגה מצרים בידי 'האחים המוסלמים' וב'צוק איתן' בידי ממשל א-סיסי. מבצע 'עמוד ענן' נסב סביב עיצוב כללי המשחק לשגרה שאחריו, וסביב נושאים כלכליים משניים יחסית (כמו דיג ועיבוד חלקות הצמודות לגבול), ולעומת זאת, 'צוק איתן' אופיין בבידוד חריף של חמאס ונסב סביב שאלת הישרדותו הכלכלית. משמעויות הבידוד והמצוקה הכלכלית של ארגון חמאס התבהרו בהדרגה לקראת אביב-קיץ 2014, וייתכן כי ניתוח שהיה נערך זמן רב קודם לכן היה מתקשה לחשוף את ההקשר הייחודי שבו יפרוץ 'צוק איתן'. מכאן החשיבות הרבה שיש להעניק לפתיחות להקשרים המשתנים, ולצורך לברר את ההקשר הייחודי טרם קבלת החלטות על עיצוב העימות.

אין לדעת מה יהיה ההקשר הייחודי של העימות הבא עם חזבאללה, אך התבוננות על התקופה האחרונה מגלה שינויים מהירים בהקשרים המייצרים פוטנציאל הסלמה: מהתעצמות חזבאללה באמצעות קווי אספקה העוברים בשטח סוריה, להתעצמות חזבאללה בשטח לבנון (לרבות ייצור נשק איכותי בשטחה) ולמאמצי היערכות של חזבאללה ואיראן בסוריה. ההקשרים משתנים בין אדישות רוסית לבין הסתייגות מפעולות המיוחסות לישראל, ובין אדישות ללוחמנות מצד המשטר הסורי כלפי דיווחים על הפרת ריבונותה של סוריה בידי ישראל. ההקשר המשתנה משפיע על מידת הביטחון העצמי והתעוזה של חברי ה"ציר" (איראן, חזבאללה ובעלי בריתם) ועל המידה שבה הציר מושקע בחזיתות אחרות ויקשה עליו לבקש, או להיפך – דווקא חופשי לבקש חזית נוספת עם ישראל. הוא גם מושפע מהשינוי בלגיטימציה הבינלאומית ביחס למשטר העלווי, לחזבאללה ולאיראן, בין היתר כתוצאה מהתפתחות אירועי מלחמת האזרחים בסוריה וההתפתחויות בנושא הגרעין האיראני.

חזבאללה הוא ארגון בעל זהות מורכבת, בחלקו שלוח איראני ובחלקו מייצג אותנטי של השיעה הלבנונית ובעל רצון עצמאי. בחלק מההקשרים יש לראותו כזרוע של איראן, ובחלקם כ"בעל מניות" מרכזי במדינת לבנון. ההקשר הייחודי

נגזר גם מרמת הביטחון או האתגור של חזבאללה בתוך המערכת הפוליטית הפנים-לבנונית. עימות עלול לפרוץ בהקשר של מיסקלוקולציה, כשל בתקשורת האסטרטגית או מעגל הסלמה היוצא משליטה. וכמובן, ייתכן שעימות עתידי יתרחש בהקשר ייחודי אחר שלא ניתן עדיין לחזותו, אך חיוני יהיה להבינו בזמן אמת. ככל הקשר ייחודי יחתרו הצדדים להשיג מטרות ומצבי סיום – הנגזרים במידה רבה מההקשר. מכאן שגם עיצוב המדיניות ועיצוב האסטרטגיה והמערכה הצבאית יחייבו הסתגלות והתאמה להקשר (ולא רק קבלת החלטות לפי ניתוח גנרי של השכבה התשתיתית, או הפעלה "אוטומטית" של תוכנית מגירה צבאית).

ההקשר הנוכחי

ההקשר הייחודי משתנה בהתמדה, אין לדעת מה יהיה ההקשר הייחודי של העימות הבא, וביורו הוא אולי המשימה החשובה ביותר לביצוע עם פרוץ העימות. בעת כתיבת שורות אלה מעצבים שלושה נושאים את הדינמיקה בזירה, אך מובן שאין הכרח שנושאים אלה יקבעו את ההקשר הייחודי כאשר יפרוץ עימות.

הנושא הראשון הוא תהליך התעצמות חזבאללה בנשק מדויק ומשופר-דיוק.¹ בראיון של סגן מפקד 'משמרות המהפכה' האיראניים בעיתון כוית² אף הוצהר שאיראן הקימה מפעלים לייצור נשק איכותי על אדמת לבנון. גם ראש אמ"ן אישר שאיראן מקימה תשתיות ייצור נשק מדויק בלבנון.³ נשק מדויק מציב מדרגה חדשה של איום איכותי בשל יכולתו לשבש ואף לשתק מערכות אזרחיות וצבאיות מסוימות לפרקי זמן ממושכים, ולהסב נזק במיליארדי דולרים. הוא אינו "עוד מאותו דבר" ביחס לנשק הסטטיסטי, והוא עלול להגיע לכדי איום בלתי נסבל מבחינתה של ישראל. ישראל מפתחת מענה התקפי והגנתי לאיום הנשק המדויק אך מענה זה אינו הרמטי, ואחוז מסוים של טילים מדויקים יחדרו גם דרכו.

יובהר כי במובנים מסוימים ישראל חריגה בפגיעות שלה לנשק מדויק, בהיותה מחד גיסא מדינה מערבית עם תשתיות חיוניות מתקדמות, ומאידך גיסא, קטנה ובעלת תשתיות חיוניות ריכוזיות ודלות-יתירות. אם נבחן את ייצור החשמל בישראל כדוגמה נגלה שמתוך יכולת ייצור חשמל של כ-17.6 אלפי מגה וואט, 28 אחוזים מיוצרים בשני אתרים בלבד (שבהם פועלות עשר יחידות ייצור – טורבינות וכדומה). בששת אתרי ייצור החשמל הגדולים

נשק מדויק מציב מדרגה חדשה של איום איכותי על ישראל, בשל יכולתו לשבש ואף לשתק מערכות אזרחיות וצבאיות מסוימות לפרקי זמן ממושכים, והוא עלול להגיע לכדי איום בלתי נסבל מבחינתה של ישראל

בישראל (כולל הפרטיים) מיוצרים 51 אחוזים מיכולת ייצור החשמל הלאומית (באמצעות 26 יחידות ייצור בלבד).⁴ לכן, גם האיום שמייצג מספר מועט של טילים מדויקים שיחדרו בכל זאת דרך ההגנה הישראלית ויפגעו במערכות חיוניות כמו

ייצור החשמל עלול להיות חסר תקדים. התמונה דומה גם במערכות חיוניות אחרות כמו מערכת ניהול החשמל הארצית; קבלה, החפה (הבאה לחוף) והולכת גז טבעי; התפלת מי ים (חמישה מתקנים בלבד⁵ מספקים כמחצית ממי השתייה של ישראל); ועוד דוגמאות רבות נוספות, הן בתחום האזרחי והן בתחום הצבאי (שלא יפורטו כאן).

לפי פרסומים זרים הצליחה ישראל לצמצם באופן משמעותי העברות נשק מדויק לחזבאללה דרך סוריה, ולהקשות על הגורמים המבצעים אותן. אך בכללי המשחק הנוכחיים ישראל נמנעת מתקיפה בלבנון, ותקיפת מתקני ייצור נשק איכותי על אדמת לבנון מנוגדת להם לכאורה. ייצור נשק מדויק על אדמת לבנון מהווה אם כן מבחינת ישראל פֶּרְצָה מסוכנת בכללי המשחק. לכן, על ישראל להגדיר קו אדום של התעצמות חזבאללה בנשק מדויק, בדגש על ייצורו בלבנון, ולהיות נכונה להתקדם בתהליך ההסלמה – ככל שיידרש – כדי למנוע התעצמות כזו. בשל נתוני היסוד של הסביבה המדינית והצבאית, אפשר שחזבאללה ואיראן יקבלו את הקו האדום הישראלי החדש לאחר הסלמה מדינית או צבאית ההדדית, אך לפני שתגיע לרף של מלחמה רחבה. ואולם, בשל ייחודיותו של איום הנשק המדויק, ייתכן שישראל תצטרך להיות נכונה להסלים גם עד למלחמה מלאה על מנת לסכל התעצמות זו. יש להציף את משמעויות איום זה בזירה הציבורית ובשיח עם ממשלות רלוונטיות, ולבנות בכך לגיטימציה למאמצי המנוע.

יתרה מזו, היכולות הנוכחיות של חזבאללה בתחום הנשק משופר־הדיוק כבר מציבות מדרגת איום חדשה, ולצד יכולת ההתשה המוכרת של הארגון, הוא מפתח יכולת לבצע מהלומה איכותית. ההתמודדות עם האש האיכותית של חזבאללה עשויה להפוך למאפיין העיקרי של העימות הבא בשלושה אופנים – מקדים (כ'קאזוס בלי' של העימות), במהלך העימות (כמאפיין אופרטיבי) ולאחריו (התכלית האסטרטגית וכנושא להסדרה בתום העימות) – ולחזק את הרצון הקיים ממילא לקצר את העימות ככל שהדבר יהיה מעשי.

הנושא השני המאפיין את ההקשר הנוכחי הוא כניסת גורמים צבאיים איראניים לסוריה. פריסת מערכות צבאית באיוש איראני על אדמת סוריה (בעיקר התעצמות אפשרית בעתיד במערכות עתירות יכולות, כמו מערכות הגנה אווירית מתקדמות S-300 ודומיהן), טילי חוף/ים/חוף וטילים מדויקים) עלולה להציב מדרגה חדשה של איום איכותי, ולהחריף את חוסר הסימטריה בנגישות המבצעית ההדדית בין איראן ובין ישראל. לכן, על ישראל לבחון אם להגדיר קו אדום של התעצמות איראן בסוריה, ואם יוגדר – להיות נכונה להתקדם בתהליך ההסלמה ככל שיידרש על מנת למנוע התעצמות כזו.

התעצמות איראן בסוריה עשויה לחייב את ישראל להתייחס לזירות סוריה ולבנון כמקשה אחת. ישראל גם תיאלץ לשקול אם להמשיך להגיב על הפעולה

האיראנית באמצעות שלוחים וכוחות חשאיים בפעולה בעיקר נגד השלוחים – או לפעול מול איראן במישרין.

שני תהליכי ההתעצמות האמורים של איראן וחזבאללה – בסוריה ובייצור נשק איכותי בלבנון – עלולים לסמן כניסה לעידן חדש ברמת האתגור של ה"ציר" את ישראל. הם עשויים להצטייר כניסיון של איראן וחזבאללה ליצר משוואה אסטרטגית סימטרית מול ישראל, אם לא למעלה מזה – הגעה ליכולת אש שתפגע באופן משמעותי במערכות קריטיות צבאיות ואזרחיות בישראל. ואכן, ייתכן שההשהיה הזמנית והחלקית של תוכנית הגרעין האיראנית סיפקה את המוטיבציה למה שנראה כניסיון להגיע לאיזון אסטרטגי מול ישראל בהקשרים אחרים (במידת־מה כפיצוי על השהיית תוכנית הגרעין), וכך נוצרת דינמיקה מסלימה. אלו תהליכי התעצמות שמציבים את המערכת האזורית בצומת דרכים ומעלים את הסבירות למלחמה.

אם ישראל תימנע מסיכול תהליכי ההתעצמות האמורים ותפגוש בעימות עתידי בנשק איכותי איראני על אדמת סוריה ובנשק מדויק בידי חזבאללה, הרי מדובר בתפנית בנתוני היסוד ובשינוי הנחות היסוד למתאר העימות.

הנושא השלישי שעשוי להשפיע על ההקשר הייחודי הוא התערבותה הצבאית של רוסיה בסוריה,⁶ ויחסיה המורכבים עם המשטר העלווי, עם איראן ועם חזבאללה. התערבות זו משמעותית משום שעימות בזירה הצפונית עלול לכלול את זירת סוריה או לגלוש אליה ממגוון סיבות. איראן וחזבאללה מציבות כוחות צבאיים בסוריה, ואלה עלולים לפעול נגד ישראל במקרה של עימות בלבנון. ישראל עצמה עשויה ליזום פעולה נגד הכוחות האיראניים או חזבאללה בסוריה, וזאת בהקשר של עיצוב כללי משחק שישגבילו הצבת כוחות כאלה (לדוגמה, מניעת נוכחות איראנית ברמת הגולן הסורית, או מניעת הצבת נשק איכותי איראני כמו טילי קרקע־אוויר S-300 בסוריה). ככל ששיתוף הפעולה האופרטיבי של הציר מתהדק וככל שהוא מעצים את פעילותו המבצעית גם בסוריה, כך עולה הסבירות שבהקשר הייחודי של העימות העתידי יוגדר הציר כולו כאויב (ולא רק חזבאללה) והעימות יהיה רב־זירתי. בעימות רב־זירתי הכולל גם את סוריה עשויה ישראל לצאת ממשוואת הסימטריה בעומק הפגיעה בשני הצדדים, הקיימת בעימות המתוחם ללבנון בלבד. ישראל עדיין תשלם מחיר דומה בגין העימות, אך הפגיעה שלה בצד השני לא תימדד רק במונחי גביית מחיר ממנו אלא גם במונחים של שינוי המציאות האסטרטגית (מה שככל הנראה מעשי פחות בלבנון). בניגוד למקרה הלבנוני, לישראל יכולת לפגוע בצורה משמעותית בכוחות המגנים על המשטר העלווי, ולאיים עליו. התרחבות הלחימה לסוריה, ובמקרים מסוימים גם לחימה נרחבת בלבנון המקרינה לתוך סוריה, עלולות לשבש את ניסיונות ההסדרה הרוסיים בסוריה.

לכן, מצד אחד, רוסיה עלולה לנסות להגביל את חופש הפעולה המדיני, האסטרטגי ואף האופרטיבי של ישראל. מנגד, רוסיה היא גורם חדש המשפיע על התנהגות כלל הצדדים ועל ריסונם והיערכותם, על מאפייני ההסדרה האפשרית בסוריה ועל מנגנוני הסיוע האפשריים של העימות. התפקיד החדש של רוסיה בזירה עשוי הן לחייב את ישראל והן לאפשר לה להשיג הישגים מדיניים ואסטרטגיים גם באמצעות הפעלות כוח קצרות, מוגבלות ומסלימות בהדרגה, המשולבות בשיח מדיני עם רוסיה וארצות הברית – וייתכן שבהקשרים מסוימים, מתאר כזה צריך להיות הרעיון המכונן של תפיסת העימות של ישראל במערכת הצפונית.

בשש מערכות קודמות שניהלה ישראל (מ'דין וחשבון' ועד 'צוק איתן') היא פעלה באופן דומה⁸ פחות או יותר, ובמידה משתנה של הצלחה. גם כשישראל טעתה, מחיר הטעות היה נסבל במונחים אסטרטגיים. אך כניסת הנשק משופר הדיקו וכניסת רוסיה עשויות לשנות מהיסוד את מאפייני העימות הבא, והוא לא יהיה "השביעי בסדרה". ייתכן שישראל לא תוכל להרשות לעצמה להשתוות ולהמתין בקבלת החלטות כבעבר, ומחיר הטעויות יהיה גבוה הרבה יותר.

המטרה המדינית-אסטרטגית של העימות

הבסיס למסגור המדיני-אסטרטגי של העימות הוא ההחלטה תלוית ההקשר – מיהו האויב ומה ישראל מבקשת להשיג ממנו בעימות. האויב המובן מאליו הוא חזבאללה, כמובן, אך ישראל יכולה להגדיר את האויב גם כמדינת לבנון, והטעם בכך הולך וגובר ככל שחזבאללה הופך ל"בעל מניות" מרכזי בלבנון.⁹ ניתן להגדיר כאויב את ציר איראן-חזבאללה וייתכן שגם את המשטר העלווי – וההצדקה לכך הולכת וגוברת ככל שהציר השיעי מרחיב את שאיפות ההתבססות שלו בסוריה ועל מנת לצאת ממשוואת הנזק ההדדי בעימות המתוחם ללבנון בלבד.

בנסיבות מסוימות ניתן להגדיר "נמען" לעימות שאינו אויב, בעיקר כשהעימות הצבאי נועד להשפיע גם על תהליכים בינלאומיים כמו הסדרה בסוריה או שיקום לבנון לאחר העימות. "נמען" כזה עשוי להיות מעצמה או גורמים בקהילה הבינלאומית המשפיעים על עיצוב הזירה. אחד הנעלמים במשוואה, לפחות בהקשר המידי, הוא חוסר הבהירות באשר לעמדות ממשל טראמפ במקרה של עימות באזור זה, ככל שעמדות כאלה כבר התגבשו, ומידת היכולת לבטל או לקזז מגבלות שרוסיה תנסה להציב באמצעות תיאום עם ארצות הברית.

יש להכיר בכך שמדינת לבנון תתקשה להשפיע על התנהגות חזבאללה. עיקר ההיגיון בתקיפתה נובע מהפיכתה לנכס של חזבאללה ולצורך הנעת מנגנוני סיום, וכן מהניסיון להשפיע על תהליכי שיקומה לאחר העימות

לצד הפתיחות להקשר העתידי הלא־ידוע, ניתוח גנרי של השכבה התשתיתית מגלה מגבלות התוחמות את המסגור המדיני־אסטרטגי האפשרי, לרבות הגדרת האויב ומטרות המערכה.

יש להכיר בכך שמדינת לבנון תתקשה להשפיע על התנהגות חזבאללה. עיקר ההיגיון בתקיפתה נובע מהפיכתה לנכס של חזבאללה ולצורך הנעת מנגנוני סיום, וכן מהניסיון להשפיע על תהליכי שיקומה לאחר העימות, ולא מניסיון להביא לכך שלבנון תרסן את חזבאללה. יש טעם להציג למדינת לבנון דרישות במסגרת הדיפלומטיה הפומבית, במיוחד ככל שחזבאללה מגביר את מעורבותו בצבא לבנון, וזאת על מנת להשיג לגיטימציה בינלאומית לפגיעה במדינה הלבנונית.

הבנת השכבה התשתיתית והכרה במגבלות הכוח ובמגבלות ההתכנות מגלה שיש קשת מוגבלת בלבד של רצונות "פוזיטיביים" ובני השגה של ישראל מהציר ומלבנון. מובן שמטרת המלחמה היא לעולם מדינית, אך בהקשרים רבים קשה לאתר יעד מדיני שהוא גם משמעותי וגם בר־השגה במחיר סביר, ומכאן חוסר הכדאיות הבסיסית של עימות צבאי כזה. עיקר הרצונות הריאליים הם "נגטיביים" (וצבאיים) – האטה וצמצום של התעצמות, צמצום פריסה ומניעת פעולות איבה של הצד השני שאינן נסבלות בשגרה (כלומר, עיצוב כללי המשחק).

ניתן להציע כמובן תכלית של חיסול חזבאללה ושינוי המפה הפוליטית הפנים־לבנונית, אך ספק אם הדבר ריאלי, בוודאי שלא במחירים נסבלים. אפילו במצבי הסיום של עימות אינטנסיבי וממושך תישאר העדה השיעית גורם משמעותי בלבנון, כשחזבאללה מייצג אותה; חזבאללה יישאר ארגון חמוש ולעומתו, איראן תשקם את כוחו הצבאי של חזבאללה, ולפחות במובנים מסוימים יכולת הלחימה שלו לאחר השיקום לא תפחת מיכולתו ערב העימות. עם זאת, ייתכן ששתי מטרות "פוזיטיביות" הן בנות השגה: ראשית, ניתוק או לפחות שיבוש הקשר הגיאוגרפי פיזי בין המרחב העלווי בסוריה והשיעי בלבנון, וכפועל יוצא – הכבדת הנגישות וחופש הפעולה של הציר. שנית, ייתכן שניתן להשפיע בכלים מדיניים על זהותו של הגורם שישקם את מדינת לבנון. אך האינטרס הישראלי בשיקום לבנון בידי שחקנית כדוגמת ערב הסעודית, ככל שקיים, אינו מצדיק יציאה זומה למלחמה, והוא רק תוצר לוואי רצוי של עימות שיפרוץ בהקשר אחר.

גם מרבית הרצונות המידיים והריאליים של חזבאללה מישראל הם "נגטיביים": מניעת התערבות ישראלית במאמצי ההתעצמות וההיערכות (לגבי איראן, מניעת ניסיונות ישראלים לבלימת החדירה לזירה וכמובן – הרתעת ישראל מפעולה נגד איראן, למשל בהקשר הגרעין האיראני). חזבאללה שואף לכאורה להשמדת ישראל או לפחות לזכות בחוות שבעא, אך אלו אינם רצונות בני השגה. ברבדים עמוקים יותר, לעיתים יש לציר השיעי אינטרס לשרטט קו עימות מוסלמי־ישראלי

ולהוביל את "ההתנגדות", וכך לטשטש את העימות השיעי־סוני, אך גם אינטרס זה יגיע לכדי רצון בעימות אינטנסיבי ומיידית רק במקרי קיצון. אם כן, ברמת נתוני היסוד, לשני הצדדים רצון "פוזיטיבי", חיוני ובר־השגה, מצומצם האחד ממשנהו (למשל, אין נכס רב־ערך ששני הצדדים חפצים בו – כפי שהיו סיני ותעלת סואץ לישראל ולמצרים ב־1973). לכן, לשני הצדדים סימני שאלה כבדי משקל בקשר לכדאיות המחיר הצפוי במקרה של עימות בעצימות גבוהה. זהו גורם מייצב ומרסן חשוב.

המטרות של ישראל בעימות עתידי ייגזרו בראש ובראשונה ממה שהיא תנסה להשיג בהקשר הייחודי שבו יפרוץ העימות (כדוגמה בלבד – מניעת התעצמות חזבאללה בנשק עתיר יכולות מסוים, או מניעת פריסת מערכות נשק איראנית איכותיות בסוריה). אולם, מבט בנתוני היסוד מגלה כמה מטרות גנריות שעשויות להיות רלוונטיות ברוב ההקשרים: דחיית העימות הבא; עיצוב כללי המשחק לשגרה שאחרי העימות; העמקת ההרתעה הן כלפי חזבאללה והן כלפי צדדים שלישיים; פגיעה באטרקטיביות של תפיסת המלחמה של חזבאללה (מלחמת רקטות וטילים המוסתרים בקרב אוכלוסייה אזרחית); צמצום ההשלכות המדיניות השליליות של העימות, אזורית ובינלאומית; יצירת התנאים להגבלת המעורבות האיראנית בשיקום לבנון, וכן הטלת מגבלות חדשות ובנות אכיפה על חופש הנגישות הטריטוריאלית בציר איראן־עלוויים־חזבאללה.

אתגרים לתוכנית הצבאית

האסטרטגיה הצבאית, ובהמשך גם התוכנית המערכתית, נגזרות כמובן מההקשר הייחודי שבו יפרוץ העימות, מהגדרת האויב ומההישגים שישראל מבקשת להפיק מהעימות, מהגדרת מנגנון הסיום וכן מהסינרגיה עם המאמץ המדיני המתכונן.

אך בהנחה (שאינה ודאית) שהעימות הבא בזירה הצפונית יתנהל בעיקר מול חזבאללה ובעיקר בשטח לבנון, הרי ניתוח גנרי של השכבה התשתיתית מספק תובנות שימושיות בהקשרים רבים. כך, בחינת בניין הכוח ותפיסת הפעולה של שני הצדדים מגלה שבעת הזו קיימת זיקה חזקה בין עומק הפגיעה בחזבאללה לבין המחיר הצבאי והאזרחי שתשלם ישראל בגין פגיעה כזו. קיימת, אם כן, סימטריה מסוימת במחיר ובפגיעה בשני הצדדים בעת עימות ביניהם – ובעימות מלא פגיעה הדדית זו תהיה משמעותית.

בחינת בניין הכוח ותפיסת הפעולה של שני הצדדים מגלה שבעת הזו קיימת זיקה חזקה בין עומק הפגיעה בחזבאללה לבין המחיר הצבאי והאזרחי שתשלם ישראל בגין פגיעה כזו

במסמכים התפיסתיים¹⁰ מדגישה ישראל לעיתים את הצורך במימוש העליונות הצבאית בדרך של הכרעת האויב. הכרעה היא שלילת יכולתו או רצונו של האויב

להילחם נגדנו לפי הפרדיגמה המתוכננת שלו. חזבאללה נבנה במכוון במודל של מערך אש עתיר יתירות לצד מערך הגנה קרקעית, כששני המערכים מבוזרים, בנויים מ"תאי לחימה" אוטונומיים, נעלמים – בעיקר בתוך מרחבים מיושבים – ופרוסים לעומק לבנון. מודל זה נועד להקשות על הכרעת הארגון. ספק אם כבר הבשילה היכולת לבצע מהלך "מהיר ואלגנטי" השולל מחזבאללה את הרצון או את יכולת הלחימה, ולכן הכרעתו כרוכה בהשמדת אלמנטים לוחמים בהיקפים גדולים ובשטחים נרחבים (שרובם מרחבים מיושבים). השמדה כזו אפשרית אך דורשת זמן לחימה רב, מחירה הצבאי, המדיני והאזרחי ניכר, וסיכוניה משמעותיים. עולה מכך שיש להפנות את עיקר המאמץ של הצבא בתחומי המודיעין, בניין הכוח והתכנון המבצעי להחלשת הזיקה בין עומק הפגיעה בחזבאללה לבין המחיר האזרחי והצבאי שישאל תשלם בגין אותה פגיעה. המאמץ הצבאי צריך להיות מוכוון לפיתוח היכולת להעמקת הפגיעה בחזבאללה, תוך צמצום המחירים לישראל לרמה נסבלת הנמצאת בתוך טווח הציפיות של מקבלי ההחלטות הישראלים, והכול בפרק זמן קצוב וקצר. אתגר נוסף למאמץ הצבאי הוא התמודדות עם היכולות האיכותיות שבנה חזבאללה מאז 2006, החל מיכולת פשיטה קרקעית דרך כלי טיס מאוישים מרחוק (כטמ"מ), טילי שיוט, טילי חוף-ים/חוף וטילי קרקע-אוויר ועד תחום הסייבר.

בחינת נתוני היסוד חושפת שאפילו עימות נרחב לא יספק לישראל או לחזבאללה הישג "פוזיטיבי" יקר-ערך או ישנה באופן דרמטי את המציאות (אלא אם ההקשר הייחודי של העימות יכתוב אחרת), ולכן ייתכן שלשני הצדדים אינטרס משותף בהורדת מחיר העימות. ניתן גם להניח שכמעט בכל מתאר, כחלוף מספיק זמן מהעימות, איראן תשקם את חזבאללה והוא ישמור על מעמדו הפוליטי, ולפחות על חלק מיכולת הלחימה שלו.

ייתכן שההקשר הייחודי שבו יפרוץ העימות יצדיק מהלך צבאי נרחב להכרעת חזבאללה. אך לפחות מהניתוח הגנרי מלמד מספר דברים: קיימת מידה של סימטריה בפגיעה ההדדית במקרה של עימות; הכרעת חזבאללה כרוכה בהשמדה נרחבת של אלמנטים לוחמים, ובמחיר הקשור להיקף השמדה זה; יש קושי בזיהוי הישג מדיני, "פוזיטיבי" ויקר-ערך שניתן להשיגו באופן ריאלי באמצעות עימות צבאי כזה, בייחוד כשניתן להניח שכחלוף מספיק זמן מהעימות, איראן ממילא תשקם לפחות חלק מהיכולות של חזבאללה. המסקנה היא שיש טעם מועט במתאר עימות נרחב, ונכון להסתפק במתאר מוגבל, כלומר, במאמץ להשגת הישגים מוגבלים המושגים בעלות ובסיכון מוגבלים. ככל שהדבר מעשי ונמצא בשליטה, יש טעם לבחון ולהעדיף מתארי עימות מוגבלים בטרם החלטה על מתאר עימות נרחב. מתאר העימות ומחירו צריכים להיות אופטימאליים בזיקה לתכלית ולהקשר הייחודי, ולא בהכרח מרביים.

צה"ל התקשה בכפיית סיום מהיר בכמה מהמערכות האחרונות ('צוק איתן') הוא הדוגמה האחרונה והבולטת), ועל הדרג המדיני לדרוש מהדרג הצבאי – עוד בשלב השיח שלפני העימות – לנמק כיצד ייצור מימוש התוכנית את התנאים לסיום העימות. במיוחד צריך המתכנן הצבאי לנמק מדוע הוא סבור שביצוע מהלומה באש או מתקפה קרקעית כמתוכנן ייצרו את התנאים לכפיית לסיום העימות, בנסיבות שחזבאללה ירצה בהתמשכותו (השאלה רלוונטית פחות כששני הצדדים מעוניינים בסיום מהיר).

כנקודת מוצא לניתוח, ניתן להניח שישראל ממקסמת את ההישג של מהלומת האש בפרק זמן קצר בתחילת העימות, ונמצאת אז בשיא הפער בין ההישג שלה בהפעלת האש מול ההישג הנגדי של חזבאללה בהפעלת האש. (אם כי נקודת עבודה זו יכולה להשתנות ככל שחזבאללה רוכש יכולות אש מדויקת, ועלול להשיג בעתיד יותר סימטריה באיכות מהלומות האש). בניגוד למהלומת האש, מתקפה קרקעית (תמרון) מצריכה זמן ניכר. במצבים רבים תמרון בהיקף מצומצם אינו תורם להשגת מטרות העימות, בעוד תמרון נרחב מצריך זמן, משאבים, מחירים וסיכונים משמעותיים. עם זאת, בהקשרים ספציפיים כמו מניעת התבססות חזבאללה ואיראן ברמת הגולן הסורית, הנעת מנגנוני סיום או השפעה על שימוש הצייר במעברים בין לבנון וסוריה – ייתכן שיש ערך גם לתמרון בהיקף מצומצם. כנקודת מוצא נוספת לניתוח ניתן להניח שקיימת זיקה ישירה בין משך העימות לבין המחיר האזרחי והצבאי שתשלם ישראל. התמשכות הלחימה או הוספת מתקפה קרקעית למהלומת האש עלולים להביא לצמצום הפער במאזן ההישגים של שני הצדדים. לכן, בעת שנבחנת האפשרות להוסיף שלבים, תמרון נרחב או זמן

לתוכנית הצבאית, על המתכנן הצבאי להוכיח שתוספת הזמן והמאמץ מוצדקת במונחי עלות-תועלת, ההקשר הייחודי והשגת התכלית האסטרטגית.

במלחמת לבנון השנייה יכלה ישראל להסיר חלק ניכר מהאיום עליה, שנוצר ברובו מהרקטות קצרות הטווח, באמצעות מתקפה קרקעית סדורה בדרום לבנון. הדבר לא נעשה ב-2006, ובמסגרת יישום הלקחים הודגש הצורך במתקפה הקרקעית וחוזקו היכולות הרלוונטיות. אך מאז 2006 השתנו מאפייני האיום, והמתקפה הקרקעית

שהתאימה אז עלולה שלא להגיב היום את אותה תועלת – לפחות במונחים של הסרת האיום. יש אם כן לחדד ולהגדיר מהי בדיוק מטרת המתקפה הקרקעית, לנוכח השינויים בנתוני היסוד מאז 2006, ובהתחשב בהקשר הייחודי שבו יתנהל העימות הבא.

הזיהוי מהו מנגנון הסיום הרלוונטי והאפקטיבי בהקשר הייחודי של העימות צריך להימצא במקד השיח בין הדרג המדיני והצבאי, עוד לפני העימות

התוכנית הצבאית צריכה לכלול מספר נקודות עצירה אפשריות, שבהן יש לבחון אם ניתן לסיים את העימות תוך עמידה בהישג הנדרש, ללא צורך להמשיך לשלבים הבאים של התוכנית. חשוב לבחון אם קיים אינטרס הדדי של ישראל וחזבאללה להגביל את עצימות העימות ולא להגיע למלחמה מלאה, ולכן יש להיות קשובים להתנהגות של חזבאללה, למתאר המבצעי שלו ולהצהרותיו. התוכנית הצבאית צריכה לכלול גם חלופה של עימות עם תיחום הדדי בזמן ובעוצמה, הגדרת חלונות זמן וקשב לבירור אפשרות זו.

מנגנוני סיום

הרצון לקצר את העימות, ההנחה שמקסום היתרון באש מושג כבר ביממות הראשונות (ולו כהנחה זמנית, העלולה להשתנות בעתיד), ההנחה שהעימות יסתיים ללא הכרעה והזמן הנחוץ לפעולה של מנגנוני הסיום – כל אלה מצריכים הנעה של מנגנוני סיום מייד עם השגת התכלית האסטרטגית המרכזית. הדבר מושג לעיתים בשלב מוקדם של העימות, וגם כאשר אין "תמונת ניצחון" שניתן להציגה לציבור בישראל. האפשרות שהעימות הבא בזירה הצפונית יהיה רב־זירתי ויכלול גם את סוריה עשויה לאפשר מנגנוני סיום חדשים, ובהם כאלה שניתן להניעם מוקדם ובמהירות.

הזיהוי מהו מנגנון הסיום הרלוונטי והאפקטיבי בהקשר הייחודי של העימות צריך להימצא במוקד השיח בין הדרג המדיני והצבאי, עוד לפני העימות ולכל המאוחר מייד עם פתיחתו. במקרים רבים יש לחתור לסיום שאינו כולל הסכם כתוב, הן בשל משך זמן הלחימה הנוסף הנדרש לשם הגעה להסכם כתוב, והן בשל התועלת הנמוכה שלו במציאות (למשל – את החלטת מועצת הביטחון 1701 שסיימה את מלחמת לבנון השנייה, וממילא איננה נאכפת במציאות).

הכנה מראש של הנרטיב: בראייה צבאית, פוליטית וציבורית

חלק ניכר מתחושת ההחמצה שליוותה את המערכות האחרונות נבע מסתירה בין המסרים ששידרו הדרג המדיני והצבאי לבין פעולותיהם. לפחות בחלק מהמקרים, פעולות נכונות נתפסו כלא נכונות או לא מוצלחות, מאחר שהנרטיב שסיפרה ישראל לא היה עקבי עם פעולותיה. כך למשל, לעיתים קרובות הוצגה ציפייה של ישראל להשגת הכרעה,

למרות שלא נקטה בקו פעולה שיכול להשיג הכרעה. לעיתים ישראל לא עצרה את המערכה בנקודת האופטימום בשל היעדר נרטיב פוליטי, ציבורי ולפעמים צבאי, המסביר עצירה כזו.

ניתוח גנרי של נתוני היסוד מספק בסיס להערכה שהעימות ייחשב מוצלח אם ישראל תצליח לבלום תהליכי התעצמות מסוימים של חזבאללה וניסיונות חדירה מסוימים של איראן לזירה

עימות עתידי ייחשב מוצלח אם ישראל תשיג את מטרותיה האסטרטגיות בהקשר הייחודי, כמובן, אך ניתוח גנרי של נתוני היסוד מספק בסיס להערכה שהעימות ייחשב מוצלח אם ישראל תצליח לבלום תהליכי התעצמות מסוימים של חזבאללה וניסיונות חדירה מסוימים של איראן לזירה, כפי שיוגדרו מראש, ותושג לגיטימציה בינלאומית להמשך מניעת מאמצי ההתעצמות של חזבאללה לאחר העימות. העימות ייחשב מוצלח אם ישראל תצליח להביא לסיום מוקדם של העימות, תוך פגיעה עמוקה בחזבאללה, ותוך צמצום הפגיעה בישראל להיקפים נסבלים כהגדרתם מראש. והעימות ייחשב מוצלח אם החיכוך עם רוסיה לא יחרוג מהנחות העבודה של הדרג המתכנן והמאשר. עם זאת, יש להניח שגם העימות הבא לא יסתיים באופן "אלגנטי", שישראל לא תהיה בהכרח זו היורה את הכדור האחרון, שחזבאללה לא "יוכרע" וימשיך להחזיק ביכולת אש משמעותית, ויקדם נרטיב שלפיו הוא זה ש"ניצח".

העימות ייחשב מוצלח אם חופש הפעולה והנגישות בציר איראן-עלווים-חזבאללה יצומצם במידת-מה ואיראן תודר משיקום לבנון, ואם ההרתעה הישראלית תחוזק ותרחק את העימות הבא. זהו נרטיב "למתקדמים", בוגר ולא זוהר, ויש להכין אותו מראש. כדי לייצר קוהרנטיות בצד הישראלי יש ליצור מראש נרטיב מתאים במערכת הפוליטית, בצבא ובזירה הציבורית.

הערות

- 1 ההבדל בין השניים הוא ברמת השגיאה המעגלית המסתברת (CEP).
- 2 "Kuwaiti Daily: Missile, Arms Factories Built By IRGC In Lebanon Have Recently Been Handed Over To Hizbullah," *Al-Jarida*, March 11, 2017, <https://goo.gl/BGgtkx>
- 3 גילי כהן, "ראש אמ"ן מאשר: חיזבאללה מקים בלבנון תעשייה צבאית מבוססת ידע איראני", **הארץ**, 22 ביוני 2017, <https://goo.gl/eW3Qbs>
- 4 חברת החשמל לישראל בע"מ, דוח תקופתי לשנת 2016, <https://goo.gl/i9xQfg>
- 5 אתר **רשות המים**, דף תכנון ופיתוח, מתקני התפלה בישראל, <https://goo.gl/ahw8n4>
- 6 עמוס ידלון, "רוסיה בסוריה והמשמעויות לישראל", **עדכן אסטרטגי**, כרך 19, גיליון 2, יולי 2016, <https://goo.gl/d6iDw9>
- 7 אפרים קם, "רוסיה ואיראן: הילכו שניים יחדיו?" **עדכן אסטרטגי**, כרך 19, גיליון 2, יולי 2016, <https://goo.gl/ZXnnzU>
- 8 רון טירה, "הדוקטרינה הישראלית השנייה למלחמה", **עדכן אסטרטגי**, כרך 19, גיליון 2, יולי 2016, <https://goo.gl/fiW4Hd>
- 9 אסף אוריון, "הצהרת עוון: חזבאללה ולבנון – שניים שהם אחד?", **מבט על**, גיליון 902, 27 בפברואר 2017, <https://goo.gl/PsYG7L>
- 10 "אסטרטגיית צה"ל", לשכת הרמטכ"ל, אוגוסט 2015, וכן גור ליש, "עיקרי תפיסת הביטחון של המטה לביטחון לאומי – לשגרה ולחרום", **עשתונות**, גיליון 10, מרכז המחקר, המכללה לביטחון לאומי, יולי 2015, <https://goo.gl/zkPKkj>